

Özel gereksinimi olan işitme kayıplı çocukların ailelerinde gelişim basamaklarının farkındalığının değerlendirilmesi

Banu BAŞ¹, Pınar ŞAHİN¹, Zeynep KIRILMAZ¹

¹Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

ÖZ

Amaç: İşitme kaybı olan özel gereksinime ihtiyacı olan ve olmayan 3–12 yaş arasındaki çocuklara sahip ebeveynlerin çocuklarında işitme, denge, dil ve konuşma becerilerinin farkındalığının araştırılması amaçlanmıştır.

Yöntem: İşitme Kayıplı Çocuklarda İşitme, Denge, Dil ve Konuşma Becerileri İçin Ebeveyn Farkındalık Tarama Ölçeği (IDKEFÖ) kullanılmıştır. Ölçek ebeveynlere yüz yüze ve online platformda uygulanmış ve veriler toplanmıştır. Ölçek toplam 21 sorudan oluşan 5'li Likert tipi ölçektir. IBM Sosyal Bilimlerde İstatistik Paket Programı (SPSS) sürüm 21.0 ile istatistiksel analizleri yapılmıştır.

Bulgular: Dil-konuşma becerileri açısından ebeveyn farkındalıkları karşılaştırıldığında, özel gereksinimi olan çocuklara sahip ebeveynlerin %63,2'sinde, olmayanların %90,9'unda yüksek farkındalık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özel gereksinimi olan çocuklara sahip ebeveynlerin %81,8'i, olmayanların %90,9'u yüksek işitsel farkındalığa sahiptir. Bir diğer alt başlık olan denge farkındalığında özel gereksinimi olan çocuklara sahip ebeveynlerin %36,4'ü, olmayanların %63,6'sı yüksek farkındalığa sahiptir. Yine özel gereksinimi olan çocuklara sahip ebeveynlerin %63,6'sı olmayanların tamamı ebeveyn desteği verdiklerini belirtmişlerdir. Son alt başlık olan ebeveynlerin belirtileri fark etmelerinde anlamlı bir farklılık ($p=0,005$) çıkmış ve özel gereksinimi olan çocuklara sahip ebeveynlerinin hiçbiri, olmayanların ise %63,6'sında yüksek farkındalık olduğu bulunmuştur.

Sonuç: İşitme kayıplı özel gereksinimi olan çocuklara sahip olan ve olmayan ebeveynlerin çocuklarındaki belirtileri fark etmeleri açısından iki grupta anlamlı bir farklılık ($p=0,005$) bulunmuştur. Özel gereksinimi olan çocuklar başta olmak üzere işitme kayıplı çocukların gelişimleri için ebeveynlerin çocuklarının tüm gelişim alanlarında farkındalıklarının artırılmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca her gelişim basamağı için ilgili uzman ile ebeveynin iş birliği içinde olması gereklidir.

Anahtar kelimeler: büyüme ve gelişim, engelli çocuklar, farkındalık, işitme kaybı, koklear implantlar

ABSTRACT

Evaluation of awareness of developmental stages in families of hearing loss children with special needs

Aim: The aim of this study was to investigate the awareness of hearing, balance, language and speech skills of parents of children aged 3–12 years with hearing loss with and without special needs.

Method: The Parental Awareness Screening Scale for Hearing, Balance, Language and Speech Skills in Children with Hearing Loss (PASBSS) was used. The scale was administered to parents face-to-face and online and data were collected. The scale is a 5-point Likert-type scale consisting of a total of 21 questions. Statistical analyses were performed with IBM Statistical Package for Social Sciences (SPSS) program version 21.0.

Results: When parental awareness in terms of speech-language skills was compared, it was concluded that 63.2% of parents with children with special needs and 90.9% of those without special needs had high awareness. 81.8% of parents of children with special needs and 90.9% of those without special needs had high auditory awareness. In balance awareness, which is another subheading, 36.4% of parents with children with special needs and 63.6% of those without special needs have high awareness. Again, 63.6% of the parents with children with special needs and 63.6% of those without stated that they provided parental support. A significant difference ($p=0.005$) was found in the last subheading, parents' recognition of symptoms, and it was found that none of the parents of children with special needs and 63.6% of those without special needs had high awareness.

Conclusion: A significant difference ($p=0.005$) was found in the two groups in terms of parents' awareness of symptoms in their children with and without children with special needs with hearing loss. There is a need to increase the awareness of parents in all developmental areas of their children for the development of children with hearing loss, especially children with special needs. In addition, for each developmental stage, the relevant specialist and the parent should be in cooperation.

Keywords: growth and development, disabled children, awareness, hearing loss, cochlear implants

Cite this article as: Baş, B., Şahin, P., Kırılmaz, Z. (2024). Özel Gereksinimi Olan İşitme Kayıplı Çocukların Ailelerinde Gelişim Basamaklarının Farkındalığının Değerlendirilmesi. Turk J Audiol Hearing Res 2024;7(2):15–20

GİRİŞ

Normal gelişim gösteren akranlarının kendiliğinden kazandığı bir ya da birden fazla beceriyi öğrenmek için bireyselleştirilmiş eğitim programlarına (BEP) ihtiyaç duyan çocuklara, özel gereksinimli çocuklar denilmektedir. Özellikleri ve yetenekleri ile sistematik bir eğitim alması gereken bu çocuklar bedensel veya duyuşsal yetersizliğe sahip olabileceği, öğrenme veya davranış problemi gösterebileceği gibi zihinsel olarak üstün ve özel yetenekli de olabilmektedir (Eripek vd., 2004) İşitme kayıplı bireylerin %20-40'ının eşlik eden engellere sahip olduğu bilinmektedir (Cupples, Ching, Crowe vd., 2014a). Gelişimsel gecikmeler, zihinsel engeller, görme bozuklukları, serebral palsi, otizm spektrum bozukluğu (OSB), dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ve motor bozukluklar işitme kaybı yanında ek olarak görülebilecek engeller arasındadır (Caragli, Monzani, Genovese, Palma ve Persico, 2023).

Erken tanı ve müdahale özel gereksinimi olan işitme kayıplı çocukların dil, konuşma, iletişim ve sosyal becerileri için oldukça kritiktir. Bu çocuklarda işitme kaybının derecesi arttıkça önemli gelişimsel gecikmeler yaşanmaktadır (Harris, Seeliger, Hess, Sedey, Kristensen, Lee ve Chung, 2022). Ek engelli işitme kaybı olan çocuklarda konuşma algısı ve dil becerileri zayıf olduğu için standart testlerle değerlendirme yapmak zor olabilmektedir (Berrettini, Forli, Genovese, Santarelli, Arslan, Chilosi ve Cipriani, 2008). Tanı ve müdahale sürecinde karşılaşılan bu durumlar özel gereksinimi olan işitme kayıplı çocukların daha geç tanılanmasına ve buna bağlı olarak daha geç müdahale edilmesine sebep olmaktadır. Ayrıca işitme değerlendirmesi için kullanılan araçlar özel gereksinimi olan işitme kayıplı bireylerin karmaşık ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde geliştirilmemiştir (Nasralla vd., 2018; Nelson ve Bruce, 2019). Tüm bunların yanında özel gereksinimi olan bir çocukta davranışsal test yöntemleri ile işitme eşiklerini belirlemek güvenilir olmayacağı için işitsel değerlendirme uzmanlar için zor olabilir.

Özel gereksinimi olan işitme kayıplı çocuklara işitme cihazları ve işitsel implantlar ile odyolojik olarak müdahalede bulunmakla beraber literatürdeki çalışmalar özellikle koklear implantasyon üzerinde durmaktadır. Geçmişte çocukların ek engellerinin bulunması, koklear implantasyon gibi bazı müdahaleler için bir kontraendikasyon olarak görülüyordu. Ancak günümüzde özel gereksinimi olan işitme kayıplı çocuklara koklear implantasyon uygulanmaktadır (Nasralla vd., 2018). Sahip oldukları ek engellere bağlı olarak bilişsel gerilik yaşayan çocuklar normal bilişsel gelişim gösteren çocuklara kıyasla daha kötü konuşma algısı performansı göstermişlerdir (Dettman vd., 2004). Ek engelli olan çocuklar, beklenildiği gibi ek engelli olmayan çocuklara kıyasla daha yavaş bir gelişim gösterse de çeşitli örneklerle yapılan çalışmalar koklear implantın ek engelli olan işitme kayıplı çocuklar için faydalarını bildirmekte ve bu grubun koklear implant uygulamasından dışlanmalarını gerektiğini göstermektedir (Beer, Harris, Kronenberger, Holt ve Pisoni, 2012; Caragli vd., 2023; Nasralla vd., 2018; Wiley, Jahnke, Meinzen-Derr ve Choo, 2005).

İşitme kaybı ve ek engeli olan çocuklarda odyolojik değerlendirme, bilişsel ve demografik değişkenler dil ve konuşma gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir (Cupples, Ching, Button vd., 2018). Gelişimsel gecikmeleri olan koklear implantlı çocukların sonuçlarına bakıldığında uzun vadede temel işitsel becerileri gelişmekle beraber, gelişimsel gecikme şiddeti ve işitsel gelişim arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir (Wakil, Fitzpatrick, Olds, Schramm ve Whittingham, 2014). Ayrıca ek engeli bulunan işitme cihazlı veya koklear implantlı çocuklarda dil gelişiminin sahip olunan engelin türüne göre farklılaştığı ortaya koyulmuştur (Cupples vd., 2018). Dolayısıyla çocukların sahip olduğu engellerin şiddetinin ve çeşidinin dikkate alınarak duyuşsal ve öğrenme özelliklerinin ve gerçekçi beklentilerin tespit edilmesi uygulanacak müdahalenin daha etkili olmasını sağlayabilir.

Ek engelli işitme kayıplı çocuğa sağlanan amplifikasyon ya da işitsel implantasyonun faydasına ek olarak ebeveynlerinin eğitim düzeyi de alıcı-ifade edici dil ve amplifikasyon/implantasyon durumlarını etkilemektedir. Ebeveynlerin daha yüksek eğitim düzeylerinin olması daha iyi alıcı-ifade dil puanlarıyla ve daha erken implantasyon yaşıyla ilişkilidir. Bunun yanında evde sözlü iletişimin kullanılması fonksiyonel işitsel becerilerin de daha iyi sonuçlar doğurduğunu göstermiştir (Cupples, Ching, Crowe vd., 2014b). İmplantasyon faydalarını anlayabilmek için ebeveynlerin algılarını anlamak oldukça önemlidir (Zaidman-Zait, Curle, Jamieson, Chia ve Kozak, 2015) Bu nedenle ebeveynlere erken müdahale ile ilgili olarak sağlanacak danışmanlık oldukça kıymetli olacaktır (Scarinci, Erbası, Moore, Ching ve Marnane, 2018).

Bu çalışmanın amacı, işitme kaybına eşlik eden engeli bulunan özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin; işitme, denge, dil ve konuşma becerileri noktasında etkinliklerini ve farkındalıklarını tespit etmektir. İşitme kayıplı ve ek engelli özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin tutumlarının yalnızca işitme kaybına sahip çocuğu olan ailelerin tutumlarından ne denli farklı olduğunun ortaya koyulması, ailelerin çocukları için yönlendirilebileceği beceri alanlarında uzmanlara yol gösterici olabilir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Özel gereksinimi olan işitme kayıplı çocukların ailelerinde gelişim basamaklarının farkındalığının değerlendirilmesi amacı ile yapılan bu çalışma Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 21.03.2024 tarihinde 03-627 karar numarası ile onaylanmıştır. Çalışma Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak yapılmıştır. Çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük kapsamında olup katılımcılara çalışma öncesinde yazılı olarak sunulmuş ve katılımcıların demografik bilgileri saklı tutulmuştur.

Çalışmada geçerlik ve güvenilirliği Uzm. Odyolog Çağla TÜRK tarafından yapılan "İşitme Kayıplı Çocuklarda İşitme, Denge, Dil ve Konuşma Becerileri İçin Ebeveyn Farkındalık Tarama

Ölçeği (İDKEFÖ)” (Türk, 2021) kullanılmıştır. Araştırma verilerinin toplanması için kullanılan anket ebeveynlere yüz yüze ya da online platformlar aracılığıyla uygulanmıştır.

Ölçek, işitme kayıplı çocuklara sahip ebeveynlerin çocuklarının gelişimlerine karşı farkındalıklarını belirlemede kullanılabilen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır. 3–12 yaş arasında işitme kaybı olan ve işitme cihazı/koklear implant kullanan çocuğu olan ebeveynlerin katılımını kapsamaktadır. Ölçek beş faktör (işitme, denge, dil-konuşma, ebeveyn desteği ve belirtileri fark etme) ve 21 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki madde yanıtları beşli Likert tipi derecelendirilmesiyle alınmıştır. “Her zaman” yanıtı beş puan, “Sıklıkla” yanıtı dört puan, “Bazen” yanıtı üç puan, “Nadiren” yanıtı iki puan, “Hiçbir zaman” yanıtı bir puan olarak hesaplanmaktadır. Ölçekte ters kodlanmış madde bulunmadığından alınan puan arttıkça ebeveyn farkındalık düzeyi de artmaktadır. Minimum puan 21, maksimum puan 105’tir.

Dil konuşma alt boyutunda alınan 6–12 puan “farkındalık yok”, 13–18 puan “hafif derecede farkındalık”, 19–24 puan “orta derecede farkındalık” ve 25–30 puan “yüksek farkındalık” olarak sınıflandırılmıştır. İşitme alt boyutunda alınan 7–14 puan “farkındalık yok”, 15–21 puan “hafif derecede farkındalık”, 22–28 puan “orta derecede farkındalık” ve 29–35 puan “yüksek farkındalık” olarak sınıflandırılmıştır. Denge ve ebeveyn desteği alt boyutunda alınan 3–5 puan “farkındalık yok”, 6–8 puan “hafif derecede farkındalık”, 9–11 puan “orta derecede farkındalık” ve 12–15 puan “yüksek farkındalık” olarak sınıflandırılmıştır. Belirtileri fark etme alt boyutunda alınan 2–3 puan “farkındalık yok”, 4–6 puan “hafif derecede farkındalık”, 7–9 puan “orta derecede farkındalık” ve 10 puan “yüksek farkındalık” olarak sınıflandırılmıştır. Ölçek toplam puanına göre ise 21–42 puan “farkındalık yok”, 43–63 puan “hafif derecede farkındalık”, 64–84 puan “orta derecede farkındalık” ve 85–105 puan “yüksek farkındalık” olarak sınıflandırılmıştır.

Bu çalışma, 22,03,2024–31,05,2024 tarihleri arasında yapılmıştır. Belirtilen tarihler arasında çalışmaya, özel gereksinimli ve işitme kayıplı 3–12 yaş arası çocuklara sahip olan toplam 22 gönüllü ebeveyn katılmıştır.

İstatistiksel Analizler

Çalışmada istatistiksel analizler *Statistical Package for the Social Science* programı (IBM Corp. Released 2012. Armonk, NY: IBM Corp.) ile yapıldı. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edildi. Nitel değişkenlerin özetlenmesinde frekans (yüzde) verilmiştir. Kategorik değişkenler arasındaki farklılık Fisher-Freeman Halton Kikare testi ile incelenmiştir.

BULGULAR

Bu çalışma, işitme cihazı/koklear implant kullanan özel gereksinimi olan ve olmayan işitme kayıplı çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarındaki farkındalıklarını değerlendirmektedir. Bu farkındalıkları değerlendirmek için uygulanan anket beş alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıklar; dil-konuşma, işitme, denge, ebeveyn desteği ve belirtileri fark etmedir. Bu çalışmaya toplam 22 ebeveynin %50’si ($n=11$) özel gereksinimi olan işitme kayıplı çocuğa sahip, %50’si ($n=11$) işitme kayıplı çocuğa sahiptir. Alt başlıkların toplam puanı ve total toplam puan ölçek puanlama sistemine göre belirlenmiştir ve istatistiksel analizleri yapılmıştır. Oluşturulan hipotezler doğrultusunda uygulanan ölçüğe göre, iki grubun total toplam puan, dil-konuşma, denge, işitme, ebeveyn desteği ve belirtileri fark etme puanları ki-kare testi ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıda belirtildiği gibidir.

Gruplara Göre Dil Konuşma Becerileri Açısından Farkındalığın Karşılaştırılması

Bu çalışmada, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerde dil konuşma farkındalıkları değerlendirildiğinde %9,1’inde ($n=1$) farkındalık yok, %9,1’inde ($n=1$) hafif derecede farkındalık, %18,2’sinde ($n=2$) orta derecede farkındalık, %63,6’sında ($n=7$) yüksek farkındalık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan Fisher Freeman-Halton kikare testi sonucuna göre özel gereksinimi olan ve olmayan işitme kayıplı çocuğa sahip ebeveynlerin dil-konuşma farkındalıkları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. ($p=0,449$, $\chi^2=3,313$) (Tablo 1).

Tablo 1. Ek Engel Varlığına göre “İşitme Kayıplı Çocuklarda İşitme, Denge, Dil ve Konuşma Becerileri İçin Ebeveyn Farkındalık Tarama Ölçeği (İDKEFÖ)” kategorilerinin karşılaştırılması (n(%))

	Ek engel								Test sonucu	
	Var				Yok					
	Farkındalık derecesi				Farkındalık derecesi				χ^2	p-değeri
	Yok	Hafif	Orta	Yüksek	Yok	Hafif	Orta	Yüksek		
Dil-Konuşma Farkındalığı	1(%9,1)	1(%9,1)	2(%18,2)	7(%63,2)	0(%0,0)	1(%9,1)	0(%0,0)	10(%90,9)	3,313	0,449
İşitme Farkındalığı	1(%9,1)	0(%0,0)	1(%9,1)	9(%81,8)	0(%0,0)	0(%0,0)	1(%9,1)	10(%90,9)	1,230	1,000
Denge Farkındalığı	0(%0,0)	2(%18,2)	5(%45,5)	4(%36,4)	0(%0,0)	0(%0,0)	4(%36,4)	7(%63,6)	2,562	0,348
Ebeveyn Desteği	0(%0,0)	1(%9,1)	3(%27,3)	7(%63,6)	0(%0,0)	0(%0,0)	0(%0,0)	11(%100)	4,396	0,090
Belirtileri Fark Etme Farkındalığı	0(%0,0)	2(%18,2)	8(%72,7)	0(%0,0)	0(%0,0)	1(%9,1)	3(%27,3)	7(%63,6)	10,818	0,005
Toplam	1(%9,1)	0(%0,0)	4(%36,4)	6(%54,5)	0(%0,0)	0(%0,0)	1(%9,1)	10(%90,9)	3,544	0,149

χ^2 : Fisher Freeman Halton test sonucu. P-değeri<0.05 olan sonuçlar koyu punto ile gösterilmiştir.

Gruplara Göre İşitme Becerileri Açısından Farkındalığın Karşılaştırılması

Özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin işitme becerilerindeki farkındalıkların değerlendirilmesine göre %9,1’inde (n=1) farkındalık yok, %9,1’inde (n=1) orta derecede farkındalık, %81,8’inde (n=9) yüksek farkındalık olduğu tespit edilmiştir. Yapılan Fisher Freeman-Halton kıkare testi sonucuna göre özel gereksinimi olan ve olmayan işitme kayıplı çocuğa sahip ebeveynlerin işitme farkındalıkları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. ($p=1,000$, $\chi^2=1,230$) (Tablo 1).

Gruplara Göre Denge Becerileri Açısından Farkındalığın Karşılaştırılması

Özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin denge farkındalıklarının değerlendirilmesine göre %18,2’sinde (n=2) hafif derecede farkındalık, %45,5’inde (n=5) orta derecede farkındalık, %36,4’ünde (n=4) yüksek farkındalık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan Fisher Freeman-Halton kıkare testi sonucuna göre özel gereksinimi olan ve olmayan işitme kayıplı çocuğa sahip ebeveynlerin denge farkındalıkları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. ($p=0,348$, $\chi^2=2,562$) (Tablo 1).

Gruplara Göre Ebeveyn Desteği Açısından Karşılaştırılması

Özel gereksinimi olan çocukların ebeveynlerinin desteklerinin değerlendirilmesine göre %9,1’inde (n=1) hafif derecede farkındalık, %27,3 (n=3) orta derecede farkındalık, %63,6’sında (n=7) yüksek farkındalık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan Fisher Freeman-Halton kıkare testi sonucuna göre özel gereksinimi olan ve olmayan işitme kayıplı çocuğa sahip ebeveynlerin ebeveyn desteği bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. ($p=0,090$, $\chi^2=4,396$) (Tablo 1).

Gruplara Göre Ebeveynlerin Belirtileri Fark Etme Farkındalıklarının Karşılaştırılması

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarındaki belirtileri fark etme farkındalıklarının değerlendirilmesine göre %9,1’inde (n=1) farkındalık yok, %18,2’sinde (n=2) hafif derecede farkındalık, %72,7’sinde (n=8) orta derecede farkındalık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan Fisher Freeman-Halton kıkare testi sonucuna göre özel gereksinimi olan ve olmayan işitme kayıplı çocuğa sahip ebeveynlerin belirtileri fark etme farkındalıkları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,005$, $\chi^2=10,818$) (Tablo 1).

Gruplara Göre Ölçekteki Toplam Farkındalığın Karşılaştırılması

Ölçek toplam puanına göre özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin farkındalıklarının değerlendirilmesine göre %9,1’inde (n=1) farkındalık yok, %36,4’ünde (n=4) orta derecede farkındalık, %54,5’inde (n=11) yüksek farkındalık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan Fisher Freeman-Halton kıkare testi sonucuna göre özel gereksinimi olan ve olmayan işitme kayıplı çocuğa sahip ebeveynlerin toplam farkındalıkları karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p=0,149$, $\chi^2=3,544$) (Tablo 1).

TARTIŞMA

Bu çalışmanın temel amacı işitme kaybına eşlik eden özel gereksinimi olan ve olmayan çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının gelişimlerinin farkındalıklarını ortaya koymaktır. Bunun sonucunda özel gereksinimi olan çocuklara sahip ebeveynlerin çocuklarının gelişimlerini daha çok önemsemeleri ve farkındalıklarının artırılması hedeflenmektedir.

İşitme kaybına eşlik eden ek engellerin bireylerde görülme oranı azımsanmayacak düzeydedir (Cupples vd., 2014b). İşitme kaybının yanında ek engellerin görülmesi, işitme kaybının tanınmasını geciktirir. Özel gereksinime ihtiyacı olan bu çocukların günün büyük bir kısmını geçirdikleri ebeveynlerinin gelişim basamakları hakkında farkındalık sahibi olmaları, çocukların gelişimlerinin tüm basamakları için oldukça önemlidir. Lau vd.’nin 2015’te Down sendromu olan işitme kayıplı çocuklarda ebeveyn farkındalıklarını değerlendirdikleri çalışmada, down sendromuna eşlik eden işitme kaybının oranının yüksek olduğunu fakat çalışmaya katılan ebeveynlerin az bir kısmının çocuklarındaki işitme kaybını ve bununla ilişkili riskleri fark edebildiklerini belirtmişlerdir (Lau, Ko ve Cheng, 2015). Bu çalışmada, işitme kayıplı çocukların ve özel gereksinimi olan çocukların ebeveynlerinin farkındalıkları karşılaştırıldığında anlamlı bir fark olmasa da özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarında işitme farkındalıklarının daha az olduğunun bulunması literatürdeki diğer çalışmalarla uyumluluk göstermektedir ve ebeveynlerin çocuklarındaki işitme farkındalıkları artırılmalıdır.

Bir çocukta konuşma bozukluğu ve gelişimsel/davranışsal bozukluklar varsa iletişim becerileri alanında ilgili uzmanlar ve ebeveynin birlikte çalışmasıyla gelişebilir. Çocuk ilgili alandaki uzman tarafından takip edilmeli, çocuğun ilerlemesini ebeveynleri ile yapılan görüşmeyle değerlendirmelidir. Çocuk yaşlarıyla kıyaslanmak yerine bir önceki takip seansına göre kıyaslanmalıdır (McLaughlin, 2011). Her ne kadar bu çalışmada dil-konuşma farkındalığı özel gereksinimin olup olmaması açısından fark göstermese de özel gereksinimi olmayan grupta daha az kişi çocuklarında dil-konuşma farkındalığı göstermiştir. Her birey özel ve çok kıymetlidir. Gelişimlerinin ilerlemesi için bahsedildiği gibi (McLaughlin, 2011) her ebeveyn ve ilgili uzman durumun farkında olmalı ve ortak çalışma sağlamalıdır.

İşitme kaybının yanında ek bir engelin varlığında ebeveynlerin bu durumu kabul edip çocuklarına gelişimleri boyunca ve günlük rutin aktivitelerinde destek olmaları gerekir. Kırgızistan’da yapılan bir çalışmada, özel gereksinime ihtiyacı olan çocuklarına ve sağlıklı kardeşlerine gün içerisinde ayrılan zaman araştırılmış, ebeveynlerin %23,33’ü tüm çocuklarına zaman ayırdığını, %50’sinin ise kardeşlerine zaman ayıramadığını belirtmiştir. Bu ebeveynler çocuklarının yaşama dâhil olabilmesi için desteklerini yaşamın her alanında Vermişlerdir (Mayrambeg Kızı ve Özerbaş, 2023). Yaptığımız çalışmada da çocuğun ister

özel gereksinimi olsun ister olmasın ebeveynlerin çocuklarına desteklerini sağlaması konusunda diğer çalışmalarla benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Çocuklarda işitme kaybına eşlik eden vestibüler bozukluklar yapılan araştırmalarda yaklaşık %20 ile %70 arasında bulunmuştur (Jacot, Van Den Abbeele, Debre ve Wiener-Vacher, 2009) Bu oldukça yüksek oran, erken tanı, erken müdahale ve erken rehabilitasyon yaklaşımlarının önemini vurgulamaktadır. Bunun için de öncelikle bu konuda farkındalık artırılmalıdır. Hem işitme kaybı hem de özel gereksinim ihtiyacı olan çocuklarda denge değerlendirmesine odaklanan çalışmalara rastlanmamıştır. Fakat bu çalışmada elde edilen verilere göre her ne kadar özel gereksinimi olan ve olmayan çocuğa sahip ebeveynler arasında istatistiksel bir farklılık olmadığı görülmüş olsa da, özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin daha düşük farkındalıklarının olması ve özel gereksinimi olmayan çocuğa sahip ebeveynlerin tümünde yüksek farkındalığın olmaması çocuklarındaki denge farkındalıkları konusunda ebeveynlerin eksik olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın kısıtlılıkları arasında, işitme kaybının yanında özel gereksinimli çocuğu olan bazı ebeveynlerin çalışmaya katılmak istememesi bulunmaktadır. Bu sebeple çalışmanın yapıldığı tarihler arasında sınırlı sayıda katılımcıya ulaşılmıştır. Kişilerdeki farkındalıklar artırılarak daha geniş örneklemede çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Aynı zamanda literatürde işitme kaybına eşlik eden ek engeli olan çocuklarla yapılan çalışmalar bakımından çalışmalar azdır. Yapılacak olan ileriki çalışmalar bu konuya odaklanmalı ve literatür genişletilmelidir.

SONUÇ

Özel gereksinimi olan çocuklar bireyselleştirilmiş, kendi ihtiyaçlarına yönelik eğitim almalıdır. Çünkü bu çocukların işitme, dil-konuşma, konuşma algısı, denge gibi gelişimlerini olumsuz etkilemekte ve gelişim basamaklarında sağlıklı yaşatlarına göre geri kalmalarına neden olmaktadır. Olumsuz etkileri en aza indirmek ve işitme kayıplı özel gereksinimi olan çocukların yaşam kalitesini yükseltebilmek için erken tanı, tedavi ve ebeveyn ile iş birliği içinde çalışmak oldukça önemlidir. Bu çalışma ile işitme kaybı olan ve işitme kaybına eşlik eden ek engeli bulunan çocuklara sahip ebeveynlerin dil-konuşma, denge, işitme, ebeveyn desteği ve ebeveynlerin belirtileri fark etme farkındalıkları değerlendirilmiştir. Özel gereksinimi olan çocuklara sahip ebeveynler ve işitme kayıplı çocuğu olan ebeveynlerin dil-konuşma, denge, işitme, ebeveyn desteği farkındalıklarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamış, fakat yüksek farkındalığa sahip olma konusunda işitme kayıplı çocuğa sahip ebeveynlerin tüm alt başlıklarda daha fazla olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin çocuklarında belirtileri fark etmeleri açısından iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır. Bunun özel gereksinime ihtiyacı olan çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarındaki bir

durumun daha ön planda tutulup işitme kaybının arka planda kalmasından ya da işitme kaybının ön planda tutulup ek engelin arka planda kalmasından yani bir engelin diğer engele göre sekonder olmasından kaynaklandığını düşünüyoruz. Halbuki bu çocukların gelişimlerinin ilerleyebilmesi için ebeveynlerde çocuklarının tüm gelişim basamaklarındaki farkındalıkların artırılmasına ve ilgili uzmanlarla iş birliği içinde çalışarak durumu erken ve en doğru şekilde yönetebilmelerine ihtiyaç vardır.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için 03-627 karar numarası ile onay alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir - B.B, P.Ş, Z.K; Tasarım - B.B, P.Ş, Z.K; Denetleme - B.B, P.Ş, Z.K; Kaynaklar - B.B, P.Ş, Z.K; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi - B.B, P.Ş, Z.K; Analiz ve/veya Yorum - B.B, P.Ş, Z.K; Literatür Taraması - B.B, P.Ş, Z.K; Yazıyı Yazan - B.B, P.Ş, Z.K

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Finansal destek kullanılmamıştır.

Ethics Committee Approval: Approval was obtained for this study with decision number 03-627

Peer-Review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - B.B, P.Ş, Z.K; Design - B.B, P.Ş, Z.K; Supervision - B.B, P.Ş, Z.K; Resources - B.B, P.Ş, Z.K; Data Collection and/or Processing - B.B, P.Ş, Z.K; Analysis and/or Interpretation - B.B, P.Ş, Z.K; Literature Search - B.B, P.Ş, Z.K; Writing Manuscript - B.B, P.Ş, Z.K

Conflict of Interest: No conflict of interest.

Financial Disclosure: None

KAYNAKLAR

- Beer, J., Harris, M. S., Kronenberger, W. G., Holt, R. F., & Pisoni, D. B. (2012). Auditory skills, language development, and adaptive behavior of children with cochlear implants and additional disabilities. *Int J Audiol, 51*(6), 491-498. <https://doi.org/10.3109/14992027.2012.664291>
- Berrettini, S., Forli, F., Genovese, E., Santarelli, R., Arslan, E., Chilosi, A. M., & Cipriani, P. (2008). Cochlear implantation in deaf children with associated disabilities: challenges and outcomes. *Int J Audiol, 47*(4), 199-208. [CrossRef]
- Caragli, V., Monzani, D., Genovese, E., Palma, S., & Persico, A. M. (2023). Cochlear implantation in children with additional disabilities: a systematic review. *Children (Basel), 10*(10), 1653. [CrossRef]
- Cupples, L., Ching, T. Y. C., Button, L., Leigh, G., Marnane, V., Whitfield, J., ..., & Martin, L. (2018). Language and speech outcomes of children with hearing loss and additional disabilities: identifying the variables that influence performance at five years of age. *Int J Audiol, 57*(sup2), S93-S104. [CrossRef]
- Cupples, L., Ching, T. Y. C., Crowe, K., Seeto, M., Leigh, G., Street, L., ..., & Thomson, J. (2014a). Outcomes of 3-year-old children with hearing loss and different types of additional disabilities. *J Deaf Stud Deaf Educ, 19*(1), 20-39. [CrossRef]
- Cupples, L., Ching, T. Y. C., Crowe, K., Seeto, M., Leigh, G., Street, L., ..., & Thomson, J. (2014b). Outcomes of 3-year-old children with hearing loss and different types of additional disabilities. *J Deaf Stud Deaf Educ, 19*(1), 20-39. [CrossRef]
- Dettman, S. J., Fiket, H., Dowell, R. C., & Charlton, M., Williams, S. S., Tomov, A. M., & Barker, E. J. (2004). Speech perception results for children using cochlear implants who have additional special needs. *The Volta Review, 104*(4) (monograph), 361-362. <https://www.researchgate.net/publication/234597211>
- Eripek S., Kırcaali İftar, G., Tüfekçioğlu, U., Özyürek, M., Ataman, A., Tekin İftar, E., ..., & Cavkaytar, S. (2004). Eripek S., Ed. *Özel Eğitim*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir. (Vol. 4).
- Harris, A. B., Seeliger, E., Hess, C., Sedey, A. L., Kristensen, K., Lee, Y., & Chung, W. (2022). Early Identification of Hearing Loss and Language Development at 32 Months of Age. *J Otorhinolaryngol Hear Balanc Med, 3*(4), 8. [CrossRef]
- Jacot, E., Van Den Abbeele, T., Debre, H. R., & Wiener-Vacher, S. R. (2009). Vestibular impairments pre- and post-cochlear implant in children. *Int J Pediatr Otorhinolaryngol, 73*(2), 209-217. [CrossRef]
- Lau, W. L., Ko, C. H., & Cheng, W. W. (2015). Prevalence and parental awareness of hearing loss in children with down syndrome. *Chin Med J, 128*(8), 1091-1095. [CrossRef]

- Mayrambeg Kızı, A., & Özerbaş, M. A. (2023). Kırgızistan'daki engelli çocuğu olan ebeveynlerin karşılaştıkları sorunların incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 445–458. [CrossRef]
- Mclaughlin, M. R. (2011). Speech and language delay in children. *Am Fam Physician*, 83(10). <http://www.briggscorp.com>.
- Nasralla, H. R., Montefusco, A. M., Hoshino, A. C. H., Samuel, P. A., De Matos Magalhães, A. T., Goffi-Gomez, M. V. S., ..., & Bento, R. F. (2018). Benefit of cochlear implantation in children with multiple-handicaps: parent's perspective. *Int Arch Otorhinolaryngol*, 22(4), 415–427. [CrossRef]
- Nelson, C., & Bruce, S. M. (2019). Children who are deaf/hard of hearing with disabilities: Paths to language and literacy. *Education Sciences MDPI*, 9(2). [CrossRef]
- Scarinci, N., Erbası, E., Moore, E., Ching, T. Y. C., & Marnane, V. (2018). The parents' perspective of the early diagnostic period of their child with hearing loss: information and support. *Int J Audiol*, 57(sup2), S3–S14. [CrossRef]
- Türk, Ç. (2021) İşitme kayıplı çocuklarda İAÜ işitme, denge, dil ve konuşma becerileri için ebeveyn farkındalık tarama ölçeği (İDKEFÖ)'nin geliştirilmesi: Bir geçerlik ve güvenilirlik çalışması (Tez No. 700382) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. <https://toad.halileksi.net/wp-content/uploads/2023/10/isitme-kayıpli-cocuklarda-iauisitme-denge-dil-ve-konusma-becerileri-icin-ebeveyn-farkindalik-tarama-olcegi-idkefo-33322-toad.pdf>
- Wakil, N., Fitzpatrick, E. M., Olds, J., Schramm, D., & Whittingham, J. (2014). Long-term outcome after cochlear implantation in children with additional developmental disabilities. *Int J Audiol*, 53(9), 587–594. [CrossRef]
- Wiley, S., Jahnke, M., Meinzen-Derr, J., & Choo, D. (2005). Perceived qualitative benefits of cochlear implants in children with multi-handicaps. *Int J Pediatr Otorhinolaryngol*, 69(6), 791–798. <https://doi.org/10.1016/j.ijporl.2005.01.011>
- Zaidman-Zait, A., Curle, D., Jamieson, J. R., Chia, R., & Kozak, F. K. (2015). Cochlear implantation among deaf children with additional disabilities: parental perceptions of benefits, challenges, and service provision. *J Deaf Stud Deaf Educ*, 20(1), 41–50.